

JAROSLAV LOPOUR / 8. 8. 2016

Řeka čaruje

Dodnes oblíbená lyrická komedie s fantastickými prvky *Řeka čaruje* režiséra Václava Kršky stále nachází vděčné diváky pro svoji atmosféru čarovné letní přírody a oslavy mládí, života a řeky Sázavy. *Řeka čaruje* se stala nejenom druhým českým snímkem uvedeným po osvobození v roce 1945, v pražských premiérových kinech Letka, Metro a Světozor se udržela plných dvanáct týdnů a až do srpna 1976 ji na 22 707 představení navštívily 4 807 856 diváků. Okolnosti vzniku filmu – na rozdíl od samotného děje – již tak idylické nebyly.

Foto: Národní filmový archiv

Ve dnech 12. května a 22. července 1936 vysílal pražský rozhlas rozhlasovou hru na filmový námět *Řeka čaruje* Josefa Tomana v režii Václava Sommera a s hudbou Miroslava Ponce. Tato předloha o stárnoucím muži, který se vrací do svého rodného kraje a omládne, zaujala režiséra Václava Kršku natolik, že napsal na motivy této hry filmový námět. Ten od dubna do června 1944 projednávali lektoři výrobní společnosti Nationalfilm a usnesli se, aby Krška začal pracovat na scénáři. První verze, na které spolupracoval Josef Mach, byla v červenci zamítnuta.

Novou verzi napsal Krška se svým spolupracovníkem Jaroslavem Beránkem a v srpnu ji Dramaturgický sbor Českomoravského filmového ústředí zhodnotil kladně. Podle něj by „mohla opravdu vzniknout básnivě zaměřená komedie, ostře se odlišující od ostatní produkce tohoto stylu. Rýsuje se tu dílo plně radostného životního optimismu, inteligentního vtipu s lehkým ironickým zabarvením a přitom stavěné opravdu filmově.“

[1] Nationalfilm si filmový námět u ústředí zaregistroval v průběhu června. Podle registrační žádosti měl hlavní roli Koháka hrát Karel Höger, jeho dceru Libuše Zemková a tuláka Jaroslav Marvan. V srpnu firma opět požádala ústředí o povolení výroby, které bylo na přelomu srpna a září schváleno. V novém obsazení tentokrát figuroval v hlavní roli Zdeněk Štěpánek, Stázku měla hrát Dana Medřická, Lebedovou Vlasta

Fabianová, Skálovou Světla Svozilová, kuchařku Amálku Antonie Nedošinská a další nakonec neobsazení herci. Navzdory všem návrhům hlavní roli úspěšně ztvárnil mladý herec František Hanus.

Režisér Václav Krška začal film *Řeka čaruje* realizovat 28. srpna 1944 v exteriérech. Štáb natáčel na mnoha místech v Posázaví, na Písecku, u řeky Otavy, v šestnácti městečkách a vesnicích, v pražských reáliích na Denisově nádraží, v Krči a v Šárce. Po několikátýdenním exteriérovém natáčení se štáb přesunul do ateliérů. První stavěcí den se uskutečnil 21. listopadu a natáčení bylo zahájeno 3. prosince. V ateliérech na Barrandově v halách I a II byl film ve výrobě až do 14. ledna 1945. Nationalfilm překročil několik položek rozpočtu, protože se musel během natáčení potýkat s různými problémy. Například se špatným počasím, kvůli kterému se původně plánovaný konec exteriérového natáčení ze začátku října přenesl až do listopadu. V ateliérech byla práce přerušována leteckými poplachy, poruchami a zastavováním dodávek elektrického proudu a dalšími. V říjnu měla být ve Světlé nad Sázavou natočena scénářem plánovaná velká lidová veselice na náměstí a v místním zámeckém parku za účasti početného místního komparzu. Kvůli počasí se nakonec tyto scény realizovaly v ateliérech v dekoraci zámeckého sálu, což také zvýšilo rozpočet.

Do filmu byly obsazeny desítky známých českých herců a hereček pro okrajové epizodní roličky, čímž měli být umělci po uzavření všech českých divadel uchráněni před totálním nasazením. Není bez zajímavosti, že do role Jardy Lebedy byl původně obsazen herec Jiří Dohnal, ale po jednom natáčecím dni v exteriérech byl nahrazen Bedřichem Kubalou. Rozpočet filmu byl nejprve stanoven na částku 6 150 000 korun, ale musel být snížen o více jak sto šedesát tisíc. Do května 1945 stihl štáb utratit přes 5 500 000 korun.

Po osvobození byl během srpna 1945 revoluční Uměleckou radou snímek s únikovým tématem a dějem připuštěn k dokončení. Dochoval se posudek rozpracovaného filmu od dramaturga Artuše Černíka ze srpna 1945, ve kterém se mimo jiné praví:

„Po shlédnutí [sic!] dosud natočeného materiálu – převážné už většiny filmu – [...] docházím k tomuto závěru: Realisace [...] scénáře [...] Nationalfilmu [...] nemohla [...] překlenout rozpory mezi [...] realistickým a nadrealistickým, [...] v naší produkci celkem mimořádné, nabádavé a podnětné. [...] Film musí mít rysy experimentu, což [...]

znamená [...] více nežli [...] snadno a hladce realizovaný film běžného realistického námětu. Čeho dosahuje výroba tímto filmem, i když není stoprocentním úspěchem? Po obsahové stránce zpívá chválu [...] vzpoury proti otročení penězům, [...] pokřivené morálky [...]. Protože si pak je režisér sám vědom nutnosti některých drobných oprav – špatná scéna setkání [...] s nafoukanými pány na náměstí a j., jež slibuje provést, a protože lze v celku čekat po technickém dokončení filmu prolínačkami, hudbou atd. jenom zlepšení celku, doporučuji, aby film byl po provedení některých nutných oprav dokončen. Nové pronikavější zpracování nedoporučuji, naopak pokládám cenu takového zpracování za velmi spornou.“ [2]

Bylo tedy přikročeno k dohotovení, mezitím na půdě likvidovaného Nationalfilmu pokračovaly úhrady nákladů a vyúčtování. V srpnu předala firma veškeré účetnictví, výrobní doklady k roztočeným snímkům a lidské zdroje pro jejich dokončení. Dodejme, že všechny náklady na výrobu filmů *Řeka čaruje*, *Lavina* a *13. revír* od května do zestátnění v srpnu 1945 šly na vrub Nationalfilmu, ač s tím společnost zásadně nesouhlasila s odůvodněním, že po 5. květnu již aktivně nevyvíjí činnost ve filmovém oboru. Státní výroba ovšem oponovala, že částky musí Nationalfilm zaplatit, protože byly výrobní práce zadány „podle dřívějších dispozic firmy, které nebyly ani po revoluci změněny.“ [3]

Ještě před začátkem realizace Státní výroba filmů a Ministerstvo informací požádaly Národní výbor a Svaz národní bezpečnosti v Písku i všechno občanstvo o pomoc a podporu. O totéž byla požádána písecká velitelství americké a sovětské armády. Film byl dokončován ve výrobní skupině Zdeňka Reimanna a 30. srpna 1945 začal Václav Krška s natáčením v exteriérech. Jako první byla přetočena scéna s původně obsazeným Jiřím Dohnalem. Poté celé scény s planetářkou v podání Marie Ježkové, kterou před květnem 1945 hrála Anna Steimarová. Během září se natáčely scény v Písku na náměstí, Heřmani, Zruči, Světlé nad Sázavou, Ledči, Praze (Denisovo nádraží, Šárka) a záběry z vlaku na trati Praha – Jílové. Znovu byly natočeny sporné scény Františka Hanuse s Helenou Bušovou, s Františkem Černým a s Františkem Kovářikem a nové s Josefem Kotapišem a Josefem Vošalíkem. [4]

S exteriéry filmaři skončili 10. října a 17. září se započalo v barrandovské hale III se stavbou interiérů pro drobné ateliérové dotáčky. Ty se uskutečnily 24. září a 15. října. V říjnu byl film v sestřihu a natočily se podtitulky, v listopadu postsynchrony a hudba.

Na přelomu listopadu a prosince proběhlo míchání zvuku a obrazu v barrandovském studiu Evropa.

Po dvaceti natáčecích dnech v exteriéru a po dvou v ateliéru bylo poválečné natáčení 18. října skončeno. Sice byl rozpočet pro dokončení vypočten na částku vyšší než 2 500 000 korun, odčerpáno z něho nakonec bylo přes 1 800 000 korun. Celkově film stál téměř 7 390 000 korun. Kvůli průtahům v postprodukcii a z technických důvodů nebylo možné, aby byl v prosinci film „obeslán na mezinárodní filmový festival v Cannes.“ [5]

Státní výroba filmů podala titul k Cenzurnímu sboru při Ministerstvu informací, jenž jej 10. prosince 1945 jednomyslně povolil jako mládeži nepřístupný. Slavnostní premiéra filmu *Řeka čaruje* proběhla 25. ledna 1946. Ovšem před pražskou premiérou byla tato komedie nasazena na Vánoce roku 1945 od 21. prosince ve třiceti venkovských kinech. V exportu se titul v roce 1947 dostal do Jugoslávie a do Švédska, roku 1950 dokonce až do Uruguaye. [6]

Řeka čaruje ještě pro protektorátní tisk byla „odvážným pokusem produkce Nationalfilmu, odvaha k experimentu je však u našich filmových výrobců tak vzácná, že je rozhodně nutno tento filmový čin hodnotiti kladně a čekat s důvěrou na jeho realizaci.“ [7] Také upozornil, že chybělo málo a film by vůbec nevznikl: „Málokterý film vzbudil od svého prvopočátku tolik polemik [...]. O námětu bylo v dramaturgické komisi Nationalfilmu hodně debatováno. Příběh [...] narážel na různé námitky o nepravděpodobnosti a neuvěřitelnosti děje. Ale režisér Václav Krška se nedal odradit.“ [8]

Po skončení okupace tisk u příležitosti premiéry připomínal, obdobně jako v případě filmu *Rozina sebranec*, nesnáze s okupanty, které filmaři během natáčení podstoupili, a sliboval, že „po záplavě reportážních a hraných válečných snímků, které tvořily po květnové revoluci velké procento programů [...] kin, objevují se zase takové filmy, které přinášejí divákovi dvě hodiny dobré zábavy a odpočinku.“ [9] Ovšem pro kritiky byla úniková komedie *Řeka čaruje* „sentimentální a nevěrohodná historie pana továrníka, který utíká mezi prostý lid.“ [10]

Řeka čaruje (ČSR 1944–1945), režie: Václav Krška, scénář: Václav Krška, Jaroslav Beránek, kamera: Julius Vegricht /exteriéry/, Václav Hanuš /ateliéry/, hudba: Jiří Srnka, Josef Stelibský, střih: Jan Kohout, hrají: František Hanus, Růžena Šlemrová, Evelyn Kinská, Svatopluk Beneš, Jarmila Smejkalová, František Vnouček, Karel Dostal, Meda Valentová ad. 93 min.

Poznámky:

[1] Posuzovatelé Jan Drda, Karel Smrž a Artuš Černík scénář zevrubně probírali, protože se jednalo o zcela mimořádnou látku s fantaskními motivy, a doporučili ho k realizaci. Národní filmový archiv, fond Prag – Film / A–B, karton 32, signatura VI/a, inventární číslo 431, Posudky filmových námětů a scénářů, folio 30.

[2] Barrandov Studio a. s., archiv, Scénáře a produkční dokumenty, Řeka čaruje.

[3] Národní filmový archiv, fond Nationalfilm, karton 10, signatura VI/c, inventární číslo 301, Korespondence se správou filmových ateliérů Barrandov, folio 19.

[4] Viz fotografie tohoto článku, na níž je zachycena původní podoba scény setkání Koháka s radou Kozlem a ředitelem Ptáčkem. Přetočené a definitivní aranžmá této scény viz samotný film.

[5] Barrandov Studio a. s., archiv, Scénáře a produkční dokumenty, Řeka čaruje.

[6] Všechny zde uvedené zdroje viz Lopour, Jaroslav, *Filmy soukromých výroben v zestátněné kinematografii. Roztočené a nedokončené protektorátní projekty a jejich osudy po roce 1945*, Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 79–84, 156.

[7] Na okraj nového filmu Řeka čaruje. *Kinorevue* 10, 1944, č. 50 (18. 10.), s. 395.

[8] Co sleduje film „Řeka čaruje“. *Kinorevue* 11, 1944, č. 5 (6. 12.), obálka.

[9] fz, Před pražskou premiérou filmu „Řeka čaruje“. *Filmové zpravodajství* 2, 1946, č. 3 (4. 1.), s. 3. Též: fz, Český film „Řeka čaruje“ má v pátek premiéru. *Filmové zpravodajství* 2, 1946, č. 15 (22. 1.), s. 2; fz, K pražské premiéře filmu „Řeka čaruje“. *Filmové zpravodajství* 2, 1946, č. 18 (25. 1.), s. 3.

[10] „Řeka čaruje“ v zrcadle tisku. *Filmové zpravodajství* 2, 1946, č. 25 (5. 2.), s. 4.